

կայր. եւ որ՝ իրը աննախանձ առարկին վաստակողս 'ի լուսաւորութիւն եւ 'ի միփթարութիւն ազգին, անասանձեւ Տիմարիւրք Ճեմարանաց, թանգարանաց, եւ աղքատանոցաց: Բ՛լ երջանկութեանս, չիք անդանոր որ թշնամ արժանի խաղաղանաց տպագրութեանս. ո՞չ որ գաւնազգեստ բայց գայլացեալ հովիւ օցտող հօտին, ո՞չ որ գոռոզ գործակալ ազգային իրաց, ոչ որ քսակակալ աղքատաց Յուգապիտո՛հ գող: Երանի՛ թէ!՝:

Այս ուղղութեամբ իրրեւ «ազատական լրագիր», անխնայ կը «խորագրենք», ազգային մեծամեծաց հասարակութեան փնտսակար գործերն, որ բնականապէս հաճոյ չէր ի գաբ իւր անփորձ ընթերցողաց: Ամէն ճշմարտութիւն իւր արժողը պայծառութեամբն ամբնուս առջեւ գնել միշտ օգտակար չէ. կան աչքեր որ լուսոյ սաստկութեան չեն կրնար տողայ. եւ այս պատճառաւ խմբակցական ճարտարութիւն պէտք է շատ անգամ դառն դեղորհատին զգուշութեամբ եւ սիրուն եղանակաւ պատաստելու, եւ Ատակէի եղեւսինեան գաղտնեաց շարքով ծածկելու դառն ճշմարտութիւններն, զորոք կամաց կամաց եւ զգուշութեամբ պարզել միայն կրնայ օգտակար ըլլայ: Այս կը պակտեր Բուռօլէրն, եւ այս պատճառաւ բաժանորդք իրենց գրամոնի յանդիմանութիւն գնել չուզելով՝ ետեւէ ետեւ հրաժարական առին, որով մէկ տարւոյ միջոցին մէկ իւր արդէն սակաւամիւ բաժանորդներէն ի սպաս լքեալ մնաց:

Մահուանէն երեք շաբաթ առաջ՝ այսպէս կը գրէր Բուռօլէր. «Քանի մի փնտս միայն զոր կրեցաքս վասն անկեղծ զնութեանցս (իս՝) դիպողականս, աղքատքն-իսն), առաջի առնեմք աստանօր, զմնացեալսն 'ի բաց թողեալ առ 'ի խորշելոյ 'ի ձանձրութենէ: Մի օր՝ փոքր մի բրգեալ 'ի նախնաձուէ բարեկարգութեան, սասցաք, թէ չէր պատշաճ կատարել հանդիսաւոր ժամերգութեամբ զկարգ թաղման 'ի վերայ մարմնոյ հոռով-մեղադանին վախճանելոյն երկայնամեայ անհազորդք. եւ հասն անդէ վաղադակի թողին զմեզ քանի մի ստորագրողք: Ելլաւմ աւուր՝ շարժեալ յերկիւղէ զի մի՛ վասնդեցի պայահովութիւն ազգայինս իրողութեանց, սասցաք. թէ մե՛ծ անհոգութիւն էր վստահանալ 'ի խարխուլ կառս քարջեալս 'ի միականի ամհհի ձիւր զլարգելի անձն պաշտօնի ազգին. եւ անդէն իսկ թողին զմեզ քանի մի ստորագրողք. եւ Ելլաւմ մի աւուր՝ 'ի տալ 'ի թղթի մերում՝ զանուն միոյ

Բուռօլէր, 1849, Թ. 38:

'ի պատուելի պարունաց տեղոյս, մոռացաք յարել յանուն զպատու պատկանս՝ քարայրով եւ Իմաստնապերճ, եւ հասն անդէն թողին զմեզ դարձեալ քանի մի ստորագրողք: Դարձեալ յայլում աւուր՝ թէլարդեալ, ի իտհայան մտածութեանց, սասցաք, թէ լուս չէր հոգարարձուի արկեղ անանկաց՝ 'ի կորուստ մատնել եւ կամ 'ի փոխ առնուլ անտի գրամս՝ յորչ կարգեալսն էր՝ 'ի զգուշութիւն, եւ հասն անդէն թողին զմեզ դարձեալ քանի մի ստորագրողք: Այսպիսիք են պատուք զոր բերել ծառն ազատ ստորագրութեան ի Մագրաս, այլ ակն ունիմք զի պլլազգք իցեն արգասիքն յլլ ստեղծս. Բայց եւ այնպէս այդ ամենայն անյաղոջ ելք վաստակոցս, ոչինչ գարհոնեղոցանեն զմեզ. յասն մեր խորատուիք են այդոքիկ որք երկեցուցանեն զանկտի միայն եւ զանբանս 'ի կենդանեաց: Այլ մեր սրբատապնդեալ 'ի քաջախերութեան ճշմարտասէր եւ ուղիւղատա բարեկամաց՝ հանապազորգեսցուք յերկս մեր անբերկւղ՝:

Սակայն այս քաջախերութիւնք կ'երեւայ թէ չկրցան սրտապնդել զնից, վասն զի երկու թիւ ետքն ստիպուցաւ գրել վերջին անգամ սա խօսքն. «Լրագիրս դադարեցաւ 'ի 15 Յունիսի ամսոյ 'ի կարօտութեան քաջախերութեան»:

(Հորհուրիս): 4. 9. 9.

ՀՆՍԻՍՈՍԿԱԿՆ

ԳՅՐՍԵՂՈՒՈՆԵ ՍԵՂՍԻՐԷ

Գ.

Մայնաորք:

(Հորհուրիսն):

Ինչ ինչ սեպերու հնձման մասին բաւական կարեւորութիւն ունի յառաջ բերել Պարսից յատուկ անունները գրելու կերպն, որով Յոյք կը վարէին: Հուս աւելորդ է յիշենել որ յշն մատենագիրք պարսիկ անուններն ստի-

Նշո՛ր: Բուռօլէր Մագրասոյ գաղարկեցաւ. վասն էր, վասն զի անաւու էին բարձր նարին եւ ամենքեանք անասարտութեամբ լքին թողին Բուռնել եւ որբնախալ Ուսուհատք, 1851, Թ. 43: — Մեք Արխուրի վայր իտան ժամանակ (Հարգեւ, 1888, Թ. 6, էջ 108) Բաղդադեանցի յիշած գաղարկու հայ լրագրաց շարքն նայելով՝ նմիտարան կնից, որ ճշմարտութեան է. Հրեանցաւ հարկահայ թերթիկերն Բուռնիկէն ետք հրատարակուած ըլլան. սակայն Սիւլկափոր Ուսուհատք (անց) լրագրէն կ'իմանաք, որ այս երկուք ալ զարուս սիգնէ հրատարակուած են: Բաղդադեանցի նմի տարին մէկ յիշու Եղբարք: Բառուեք եւ Արխուր լրագրիկերն նմանք են մեր ընթերցողին, իսկ Օւսուհատքն ու Հրեանցաւ, որոջհետեւ ժամանակագրական կարգն անոց, եւ լեք ուլքեր հոս կարգք սամիւրաբոյ ընել: Կը գնենք ի վերջն Յուսուրաթի մէկ ուրբէ ուղեւանց եւ յաւելցաք հետ:

պուած եին յունական կազմել՝ շունենալով
պարսից սեպհական անէն ձայներն:

Սեպագրութեանց ՚՛ Է ձայն յունաստա
x է մըշտ կորագործութիւն = Καππαδοκία, Կորոս
= Κύρος.

«Մ ի յունական չ գրով է. Է-ի-տ-ն-ի =
'Αχαμέννης. իսկ իս կամ իւ բարագրութիւնն
Յոյնք մերթ լով սով կամ հով կը փոխանա-
կեն. ինչպէս իւրագրութիւն = Σαράπηης (սակե
հայերէն օտարոց յունականն, իսկ շահող հայա-
ձայն, թեեւ մըշտ օտար) եւ քոթ-քոթ-իւս =
Μεγάβυζος. Այս բարագրութիւնն անշուշտ չէին
կարող հնչել Յոյնք:

Թէ Մ-ը եւ թէ է (Σ) Գ հաստարակու
չ են, ինչպէս թէրէ = Τίγρης, Մ-ի-տ-ն-ի =
Μάγος.

Կ-ը թ յունարէն աստիճանի մը համե-
մատ կու գայ. զոր օրինակ չ-յո-յ-ն = Τείσπηχ
եւ Ա-գ-տ-ն-ի = Ἀσπαθίνης.

«Է Ղ կ-թ-ու-ի-ն անուան մէջ յունական
Καμβύσηςի համեմատութիւնով նոյն ձայնին գիւմաց
օ մը կը գտնենք: Յոյնք, ինչպէս յայտնի է, Ղ
ձայնէն զուրկ են:

«Կ յ կ եւ Մ-ը յ յունարէն շ են, ինչպէս.
Կ-թ-ու-ի-ն = Λαβύνητος, իսկ կորագործութիւն =
Καππαδοκία, որով սակայն չենք կրնաք հետեւե-
ցնել թէ Մ-ը = ծ է, վասն զի որով որ բա-
ցայտայ կը ցուցնէ որ նոյն սեպիս ալ ձայնը ք է:
Ա-ր-ե-ն-ի յունական ձեւն յետնագոյն նուազում
մըն է:

Կ ի Բ յուն. ծ եւ աւելի յածակ՝ օ է.
Ինչպէս Մի-ր-ը = Μίθρα, Ա-թ-ու-ի-ն = Ἀσσυρία,
Թ-ու-ի-ն = Σατταγύδαί եւ այլն:

Կ յ յ կ եւ Մ-ը յունական աստիճան-
ներուն գէտ յունարէն միայն ծ. ինչպէս Կ-թ-ու-ի-ն =
Δαρείος, Բ-ու-ի-ն = Σμέροδης, Է-թ-ու-ի-ն =
'Ινδία, անգամ մը լով է Ա-թ-ու-ի-ն =
'Ινταφέρνης.

Կ յ յ յուն. π, ինչպէս Կ-թ-ու-ի-ն = Πέρσις.

Կ յ յ յուն. φ, ինչպէս Ֆ-ր-ու-ի-ն =
Φαρόρτης.

«Կ ի, մերթ Բ մերթ Խ, ինչպէս Բ-ի-տ-ի-ն =
Βακτρία, Բ-թ-ու-ի-ն = Μεγαβύζος, Բ-ու-ի-ն =
Σμέροδης. Ա-թ-ու-ի-ն յատուկ անուան
յունական ձեւին սկզբնական շուրջ հասանա-
կան է որ սոսի յունարէն յաւելուած ըլլայ:
Թ-ու-ի-ն ինչպէս սուրճօս է. մարծօս, օմիլաճ եւ
միլաճ եւ այլն. Արափի կ'երեւի, Յոյնք նոյն իսկ
գետ ժամանակներն արդէն սփռած էին գփուարու-
թիւն զգալ նախնական ք (լատ. b) ձայնն հնչե-

լու եւ իրենց բառերուն մէջ ալ իւր սկզբնա-
կան հնչիւնը կրողնցնելու յօտ էր: Ինչպէս
յայտնի է, արդի Յոյնք օտար աղբաց նոյն ձայնը
մը բարագրութեանը կը նշանակեն:

«Է եւ «Է յ երկուքն ալ յ են. ինչպէս
Ա-թ-ու-ի-ն = Ἀριαράμης, Ա-թ-ու-ի-ն = Ἀρμε-
νία, իսկ Կ-թ-ու-ի-ն յատուկ անուան մէջ առա-
ջին անգամն ի փոխուած կը գտնենք՝ Λα-
βύνητος, որ եթէ յունական աղաւորութիւնն չէ՝
առողջութեան դժուարութեան պատճառաւ
թ-ու-ի-ն, պարսկական աղաւորած է, որ կրնար
դիւրաւ պատահիլ, վասն զի բարեկրնական է
անունը: Բայց Յոյնք Ναβόννητος ալ գտնեն:

«Կ յ յ կ եւ Մ-ը յ սեպիւրու գիւմաց՝ մերթ Խ
մերթ Ե կը գտնենք. ինչպէս Մ-ու-ի-ն (Մարք)
= Μηδία, Է-թ-ու-ի-ն = Ἀγβάτανα (Եգրատանը
Եկատան):

Կ յ յ յունարէն յ է. ինչպէս Մ-ու-ի-ն =
Μαρόνιος, Գ-ու-ի-ն = Ἰωνία.

«Է եւ «Է հասարակօրէն ր է, բայց եր-
բեմն նաեւ λ ինչպէս. Բ-ու-ի-ն = Ῥάρα-կամ Ῥα-
ραύ բայց Ա-թ-ու-ի-ն = Ἀρβήγα. Այս անունը
պարսիկը աղաւորած են. վասն զի ասոց, ինչ-
պէս գիտենք, անտանօք է:

«Է եւ Կ ի մըշտ ս է եթէ բառին սկիզբն
հանդիպի, որ միանգամայն թաւ շունչ հետն ու-
նի. ինչպէս Ա-թ-ու-ի-ն = Ὑρακία, Ա-թ-ու-ի-ն =
'Υδάρονης. Կատանայն ի անհետ եղած է 'Ιντα-
φέρνης անուան վրայ, զոր սեպագրութիւնը
Ա-թ-ու-ի-ն ձեւով ունին. Բառին մէջ նոյնպէս
ս է, ինչպէս Կ-թ-ու-ի-ն = Δαριάτης, Գ-թ-ու-ի-ն =
Παρθουαίο. Բայց կորսուած է Փարօրտիս ա-
նուան մէջ, որուն պարսիկ ձեւն է Ֆ-ր-ու-ի-ն:

«Է եւ «Է (անղիւր քմական, երկրորդն
աստիճանի) անիտի օ են յունարէն. ինչպէս՝
Ա-ի-ն = Σάκαι, Ա-թ-ու-ի-ն = Ἀρσάμης.

«Է յ յ յունարէն հ է եթէ բառին սկիզբը
պատահի, ինչպէս Գ-թ-ու-ի-ն = Ζαράγγος, իսկ
բառին մէջ թեեւ երբեմն օ է, սակայն այնպիսի
դրեւ ուր հասանական է թէ չ հնչուէր. զոր
օրինակ Ո-թ-ու-ի-ն = Χωρασορία, Ա-թ-ու-ի-ն =
'Ωρομάσθης եւ 'Ωρομάζης.

«Է յ յ որ յատուկ անուանց սկիզբը միայն
կ'երեւայ, ասոց պատասխանող յունական ձեւե-
րուն վրայ մեղմ շնչով (spiritus lenis) նշանա-
կուած է, որովհետեւ հազիւ թէ լսելի էր հաւ-
անօրէն. ինչպէս Է-թ-ու-ի-ն = Ἀρία, Է-թ-ու-ի-ն =
'Ινδία եւ այլն:

Սեպագրութեան լեզուին ձայնաւորներն
Յոյնք աւելի անձուգութեամբ կ'աւանդեն. բա-

ներուն վերջին վանկերն ընդ Հանրապետ կը սղեն, երբեմն գրեր կը յաւելուն, ապա յունածեւ յանգեր կը կցեն, որպէս զի օտար տարրերն ընտանի տարբանութեան յարմարեն: Ասկայն ստոր պատճառը յով յունական ազատութիւնը չէր թերեւս: Միայն ստոր պատճառն էր զի ինքնապէս չէր յարմար: Միայն ինչպէս Մարտի 18-ին յայն, սակայն բարեկէս — Տրեքտոն: Նոյնպէս (երկար) ա՛ռ զուն ուրիշ էր արած է: Թէեւ բաւական յաճախութեամբ օճ վե զով փոխանակուած ալ կը գտնենք: Ինչպէս Պարս — Πέρσις, բայց զորոն — Օճանց, Տէրք — Τέρπος, Մարտ — Μάρτια:

Մի յ մերթ յ մերթ Ե եւ ղ է. յայպէս Մերթ — Μέρτα, բայց Մերթն — Ἀρμενία, ուր սակայն եւ պարս ռուս-պարսկային յատուկ առեւանց յունական ձեւերուն չէր պարսկականին տարբերութիւնն ոչ թէ ճշտագործիւն, այլ ընդհ ճնշուած ճամբարու է. ուստի եւ երբ նաեւ Երբեր — Ἀρβηλα եւ Ներնի — Λαβύνηցոս կը գտնենք: Պարսկէք սեմական է սուղ ձայնաւոր ձունենայով՝ զայն մերձաւորագոյն է ձայնի փոխանակած են անտարակոյս, միշտեւ Յոյն Սեմացոց ճեւեւած են:

Մի յ մերթ յ մերթ Ս է. ինչպէս Սարմուս — Καρμύσις, բայց Մարտի — Μαρδύσιος, Սարմուս — Օճանց: Կրկնաձայն ոչի օրինակ մին է ճարտիւ, զոր յայպէս եւ ոչ ճեմիւ կարգալու կը յորգորէ յունական Τείσιց. — Սի դեմ ա կը գտնենք Գարբարու — Γάρβαρος, Սարմուս — Չորմածոց: Նոյնպէս ալ ատմ աւարուած է. Սարմուս — Χωροσμία:

(Ըրարնիւնիւն) 2. Ս. 8.

Ի Բ Ո Ւ Ռ Ո Ղ Գ Ի Տ Ս Ա Վ Ս Ն

Բ Բ Ր Ր Ո Ւ Ն Ե Հ Յ Յ Ո Ս

(Ըրարնիւնիւն)

2.

Լուծողն իրաւաստանալով լինիմքիս:

1. Աճճական իրաւունք:

Այլ օրէնքն ինչպէս նաեւ միջխաւանք, գերութեան մասին կը զանապսեւ ճաւատակից եւ ոչ ճաւատակից: Վերջին տեսակ գերիւնքին կատարել ստորկ են եւ կրնան ըստ կամ ծախուիլ (Գլ. 18):

¹ Չաւատակից բովանդակութեան մասին ճաւատակից նաեւ. Bischoff, Osterr. Blätter für Literatur und Kunst 1857, Nr. 37 and 39.

Իսկ ընդ ճաւատակին առաջին կէտ գերի են միայն: Աստի նկատմամբ յայտնի է թէ միջխաւանք իրաւունքն ճեւեւեայ վճիռները կու սայ: Հաւատակից մասեկի իբր ծառայ պիտի նկատուի՝ քան գերի, եւ վեց տարին ազատ պիտի թողուի (Սլք. ԻՍ. 2—, ՂԵԱ. ԻԵ. 39—, Երկր. Օրինաց. ԺԵ. 1, եւ 12, Երեմ. ԼԴ. 14), եւ առածինն որոշումներ կը տրուին՝ թէ Ե Տայր միջ զուտար վաճառէ (Սլք. ԻՍ. 7—): Սակայն ծառան կրնայ վեց տարի ետքն ազատութենէն ճրտարիլ, եւ այնու ճեւեւ կը մնայ ընդ միշտ ծառայ, եւ ճերեւոյ մնար պիտի չը կը ծախուի (Սլք. ԻՍ. 5—, Երկր. Օրինաց. ԺԵ. 16—): Այս վճիռներն ճայ իրաւանց մէջ քրիստոնէական ճարտից ճամբար մեղմացած են: Ծառայն ազատ պիտի թողուի՝ երբ ծառայութեամբ վաճակի այնչափ գրամ՝ որպիսի ծախուած է, եւ եթէ ծառայն նաեւ ճարտարակաւ ճրտարի իւր ազատութեան այս իրաւունքն, նոյն իրաւունքը չի կորսցըներ. բայց ասկէ Տայր միշտ պիտի կորենայ կը աղէին եւ զնեւ (Գլ. 16 եւ 17), չէթ անոս արծաթագին գերի մը՝ միտուեալն են: Երբ իրաւունքի իրաւունքները կը ստանայ (Գլ. 18):

Գերին արեան թէ թէ իրաւունք ունի՝ Տերն, որ զնք կը զարեի, արեան գիւր պիտի վճարէ զատուանիս՝ միայն ան ստեն, երբ ճարտարութեան ճեւեւութեամբ անմիջապէս մտնի անիկայ: Սերի զիպց մէջ արեան զին չի վճարէր, վասն զի գերին իւր ստացուածքն է (Գլ. 24, 25, 26, Երկր. ԻՍ. 20—) Վերջին զիպց մէջ միայն ապաւանարանք պիտի կատարէ:

Եթէ տէրն գերույն մէկ աչքը ճանէ ճարտարութիւն, գերին ազատ պիտի թողուի՝ (Գլ. 27, 28, Երկր. ԻՍ. 26.) Եթէ ճաւատակից է. իսկ եթէ չէ՝ տէրը պարտական է զնք կէտ զնով ծառայել (Գլ. 27):

Գերի մը չի կրնար եկեղեցական ըլլալ. պէտք է որ նախ ազատ թողուած ըլլայ, եւ կտէ գէթ տէրն իւր ճաւատութիւնը պիտի սայ (Գլ. 15), ըստ ամենայնի կանոնական իրաւանց ճամբար: Ծառայք ճաւատութեամբ տերանց՝ կրնան իրենց ազարակը թողուլ եւ ուրիշ տիրով քով մտնել. եւ կ'երեւայ թէ տէրն միայն ազատ թողուց նկատմամբ իրաւունք ունի զանապա՛ս պիտի որ ընդգէմ իւր կամայն անխաւեր ըլլայ, բայց ոչ աչատ թողելու առայ նկատմամբ, որնք յազատութեան ծնած ըլլան (Գլ. 2):

Չախաճատ կը ճամբարի 20 տարեկանն (Գլ. 115), արուք մինչեւ ճարտարութեան յան-

¹ Եւպիստոս ունի՝ tunc tali modo hujusmodi servi debent esse liberi servitute, tamquam pecunias pro eis datae emerentur. Ասիկայ կրնայ նախախել. Ամբիպան ազատ կ'ըլլան, այնու որ միտութիւնն այն պարթիւնն ունի՝ եւ որ կ'ընէր, բայց կրնայ նախախել նաեւ: Այնու ճեւեւեւ ազատ կ'ըլլան, երբ ճաւատին իրենց արեւեկները: Ասիկայ իմաստ կու սայ Bischoff, Osterr. Blätter für Literatur und Kunst 1857, Nr. 27, S. 289. Վերջին ինչի ճարտարագոյն կ'երեւայ:

² Decret. Grat. c. 2, 7, 12, 21 dist. LI; c. 8, 6 X de serv. non ordina, 1, 18. Այս մասին մասնաւորապէս ցուցանէ սեւ իմ գործն՝ Գերմանական անձնախն իրաւանց զատութիւնը Ա. Էջ 15, Ժ. 2: Եպիստոս է որ միշտ որոշումն այն վճիռներն առնուած է, որ միշտ Ե զար կ'ըլլան:

³ Թէ պատիժ ընդունելու ով ընդունակ է, տես վարդը: